

Слобода на изразување

Судија Кети Германова

Национални и меѓународни правни извори

Слободата на изразување се гарантира со

- Универзалната декларација за човекови права
чл.19
- Меѓународен пакт за граѓански и политички
права , чл 19
- ЕКЧП, чл 10
- Устав на РСМ, чл.16

Слобода на изразување чл.10 ст. 1 од ЕКЧП

Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на примање и пренесување информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите, на претпријатијата за радио, филм и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа

Слобода на мислата

Апсолутно право кое е предуслов за слободата на изразување.

Државите потписнички на Конвенцијата не смеат да ги индоктринираат своите граѓани и не смее да им биде дозволено да прават разлика помеѓу поединци што имаат различни мислења.

Промовирањето на еднострани информации од државата може да преставува сериозна и неприфатлива пречка за слободата да се има мислење

Слобода на ширење информации и идеи

- Релативно право кое е од исклучително значење за политичкиот живот и за демократското функционирање на државата.
- Слободни избори не се можни во отсуство на оваа слобода. Оваа слобода ја опфаќа слободата да се критикува владата и нејзините членови
- Уметничките креации и перформансите како и нивната дистрибуција и ЕСЧП ги смета за главен придонес во размената на идеи и мислења, клучна компонента на едно демократско општество

Слобода на примање информации и идеи

Релативно право , правото на пристап до информации што е развиено во практиката на ЕСЧП

- Пристап до информации – документи од јавен карактер : Kenedi против Унгарија (2009), Youth Initiative for Human Rights против Србија (2013), Vubon против Русија (2017)
- Право да се има пристап до медиумските содржини/ да се има пристап до информациите / Интернет : Sunday Times (1979) – „правото на јавноста да биде правилно информирана за прашањето од јавен интерес“; Khursid Mustafa (2009) – право да се инсталира сателитска антена со цел да се има пристап до ТВ-програма; Sengiz and Others против Турција(2015)-пристап до Интернет; Kalda против Естонија (2016)- право на затворениците да имаат пристап до определени интернет страници

Слобода на изразување форма и содржина на изразување

Изразувањето може да биде говорно и пишано, сликовно, рекламно и уметничко, преку електронски медиуми, весници, книги, памфлети, симболично однесување и користење на симболи

Чл. 10 не гарантира само заштита на содржината на говорот, туку и на формата.

Посебна заштита се дава на

- сатирата (Rozycki and Kulis против Полска,)
- на поезијата (Karatas против Турција),
- на романите (Akadas против Турција)
- Решение на Уставниот суд У бр.48/2013 од 18.02.2015

Во согласност со принципите на едно демократско општество (плурализам , толеранција и широкоумност) чл. 10 ги штити не само информациите и идеите што се примаат со одобрување и кои се сметаат за ненавредливи или неутрални, туку и оние што навредуваат, шокираат или вознемируваат .

- De Haes and Gijelses против Белгија бр.19983/92,
- Пресуда на ОСС2 П4 58/13

Ограничување на правото

- Остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштитата на здравјето или моралот, угледот или правата на другите, за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.

Примарна улога на чл.10 е да ја штити сечија слобода на изразување и од тие причини ЕСЧП утврдил правила на рестриктивното толкување на можните ограничувања предвидени во ст.2. Од националните институции не се бара да интервенираат во остварувањето на правото на слобода на изразување секогаш кога е во прашање некоја од основите предвидени во ст.2, бидејќи тоа би довело до ограничување на содржината на ова право.

ЕСЧП во секој случај поединечно испитува и одлучува дали постои интервенција во правото на слобода на изразување, барајќи го рестриктивното влијание на специфичните мерки усвоени од националните органи врз остварувањето на правото на слобода на изразување.

Ограничување на правото чл.10 ст.2 од ЕКЧСП

Слободата на изразување не е апсолутно право. Тоа доаѓа со одговорности и со должности.

Две сфери на ограничување

- **Права на другите**- углед, приватност, репутација
- **Јавен интерес**- државна безбедност, јавен морал, негирање на историјата и говор на омраза

- Права на другите, углед, приватност, имиџ
 - Углед: Obershlik против Австрија (Апл. Бр.20834/92)
 - Приватност : Von Hannover против Германија (Апл. Бр. 59320/00)
 - Имиџ : Hachette and Flippachi против Франција (Апл.бр.40457/07), Lillo-Stenberg and Saether против Норвешка (Апл. Бр.13258/09)
- Јавен интерес, државна безбедност, јавен морал, негирање на историјата и говор на омраза
 - Kuhnlen против Сојузна Република Германија (Апл. Бр.12194/86)

Примена на тестот на ЕСЧП во три чекори

Националните власти можат да интервенираат во остварување на правото кога кумулативно се исполнети три услови :

- Интервенцијата (како формалност, услов, ограничување или казна) да е пропишана со закон
- Интервенцијата да има легитимна цел за заштита на определени интереси и вредности
- Интервенцијата да е нужно неопходна во едно демократско општество

- Интервенцијата (како „формалност“, „услов“, ограничување“ или „казна“) е пропишана со закон
- Gaweda против Полска (Апл. Бр.26229/95)
- Sunday Times против Обединетото Кралство (Апл. Бр.6538/74)

Легитимната цел за интервенција може да се однесува на заштита на:

- Национална и јавна безбедност
- Територијален интегритет
- Спречување на безредија и криминал
- Заштита на здравје, морал, углед или права на другите
- Спречување обелоденување на информации добиени во доверба
- Одржување на авторитет и непристрасност на судството

- Дали интервенцијата е нужно неопходна во едно демократско општество

Принципот на пропорционалност налага примена на најмалку рестриктивни мерки во случај ако постои нужна општествена потреба

Доколку се утврди дека не постои „неопходност во едно демократско општество“ се утврдува и повреда на слободата на изразување од членот 10 од Конвенцијата.

- Во постапката пред ЕСЧП, државата има за обврска да докаже дека за остварување на легитимната цел, не постоела поблага мерка, која во дадениот случај можела ефикасно да ја употреби.
- ЕСЧП ја задржува надлежноста да одлучи дали националните власти приложиле и „релевантни и задоволителни“ причини за оправдување на мерките со кои интервенирале во слободата на изразување.
- **Cumpana and Mazare v. Romania**

ЕСЧП при оценувањето дали постои пропорционалност на интервенцијата ќе ги истражи конкретните околности на случајот, а пред се:

- природата на мешањето;
- позицијата на апликантот и статусот на жртвата на клеветата;
- предметот на оспорената изјава;
- причините за интервенцијата, кои ги изнеле националните власти;
- медиумот преку кој изјавата е пронесена, односно степенот на дисеминација на спорната изјава итн.

Национален контекст

- Ограничувања на основните права и слободи според националниот устав и законите во една држава

- Чл.54 од Уставот на РСМ

Слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да се ограничат само во случаи утврдени со Уставот. Слободите и правата на човекот и граѓанинот можат да бидат ограничени за време на воена или вонредна состојба според одредбите на Уставот. Ограничувањето на слободите и правата не може да биде дискриминаторско по основ на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, национално или социјално потекло, имотна или општествена положба. Ограничувањето на слободите и правата не може да се однесува на правото на живот, забраната на мачење, на нечовечко и понижувачко постапување и казнување, на правната одреденост на казните дела и казните, како и на слободата на уверувањето, совеста, мислата, јавното изразување на мислата и вероисповеста.

Уставниот суд имајќи го предвид принципот на интерпретација на Уставот во контекст на меѓународното право, има конзинстентен став дека:

- Уставот не содржи ниту специјална ниту генерална законска резерва која би ги определила границите на остварувањето на слободата на мислата и јавното изразување на мислата, поради што нејзината граница треба да се бара во севкупноста на Уставот и неговите определби, имајќи ги притоа во предвид меѓународните документи ратификувани согласно Уставот.
- Одредбата од чл.54 ст.2 од Уставот, со која се исклучува ограничувањето на слободата на уверувањето, совеста , мислата и јавното изразување на мислата, не значи дека не може да постои никакво ограничување во манифестирањето на оваа слобода

- Санкционираните дејствија, без оглед дали се работи за кривична или граѓанско-правна санкција, преставуваат интервенција, односно мешање во слободата на изразување

Одлука на Уставниот суд бр.107/2010 од 16.02.2011 година : „Уставот поаѓа од гарантирање на самата слобода на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, на начин кој е општ, генерален за сите поединци и токму од аспект на оваа општост мора да се толкува одредбата од чл.54 ст.4 од Уставот со која се исклучува ограничувањето на оваа слобода“

Улогата на судиите и обвинителите во заштита на слободата на изразување - според Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот.

- Законот за судовите -чл.2 и чл.18
- ЗКП чл.3 и чл 12, и чл. 449 (повторување на постапка)
- Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда- чл. 2 и чл.3
- ЗПП- чл. 400 (повторување на постапка)
- Закон за управни спорови- чл.43 (повторување на постапка)

Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета - ЗГОНК

- Чл.6 ст.1

За навреда одговара тој што со намера да омаловажи, со изјава, однесување, објавување или на друг начин ќе изрази за друг понижувачко мислење, со кое се повредува неговата чест и углед

- Чл.8 ст.1

За клевета одговара тој што за друго лице со утврден или очевиден идентитет, со намера да наштети на неговата чест и углед, пред трето лице изнесува или пронесува невестинити факти што се штетни за неговата чест и углед, а знае или бил должен и може да знае дека се невестинити

- Во постапките за **клевета** или **навреда**, се утврдува дали се работи за изјава заснована на факти, или пак се работи за изјава која преточува вредносно оценување.
- Изјавата заснована на факти - подлежи на докажување.
- Вредносната оцена (вредносен суд)- не налага поткрепеност со доказ, но за истата да ужива заштита, сепак мора да постои некаков видлив концепт на разумна основаност која ќе се темели на добра волја да се покрене широка јавна дебата (предност на јавниот интерес).
- Затоа Судот пристапува кон утврдување „дали постои доволно фактичка заснованост“ за да ја поддржи таа вредносна оцена.
- При оценката дали една изјава содржи факти или вредносни судови, ЕСЧП генерално применува либерална конструкција, преку признавање на широко значење на идејата за вредносен суд, особено кога е во прашање слободата на изразување на новинар или политичар.

Chilling effect - Концепт на одвраќање или обесхрабрување

Судовите при нивната работа мораат да водат сметка и да го избегнуваат ефектот на одвраќање или обесхрабрување или рестриктивна мерка која би делувала како спонтана самоцензура на средствата за јавно информирање при пренесување на информации кои се од општ- јавен интерес (**решение на Уставен суд У бр.48/2013 од 18.02.2015**)

Санкционирање на однесување на тужениот со утврдување на одговорност и изрекување на парична граѓанска санкција заради целите на заштита на угледот на тужителот може да делува обесхрабрувачки во однос на новинарската професија...(**пресуда на ОСС2 П4 44/13 и П4-а 135/13**)

Стандарди на ЕСЧП според објектот на заштита (Пирамидата)

Во зависност од тоа кон кого се упатени изјавите според ЕСЧП гледано од највисокиот праг на заштита е следниот:

- Насочени кон правосудни органи
- Насочени кон обични луѓе
- Насочени кон државни службеници
- Насочени кон јавни личности (без политичари)
- Насочени кон политичари и високо рангирани претставници на бирократијата кои имаат одговорност во применетите политики

ЕСЧП цени дека носителите на јавни функции, треба да имаат повисок праг на толеранција кон критика . Се прави разлика помеѓу клевета која претставува напад на приватноста, честа и угледот на приватни лица и онаа, каде се клевети некој носител на јавна функција,а во врска со јавната функција која ја обавува.

Начин на кој домашните судови кога одлучуваат по тужбени барања за Клевета во своите одлуки ги применуваат стандардите и принципите на ЕСЧП

- Судот се повикува на законски одредби од Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда и на одредби од Уставот. Судот се повикува на одредби од меѓународни документи и на одредби од Европската конвенција за заштита на човековите права кои го регулираат правото на слобода на изразување. Потоа се применува трослојниот тест и домашниот суд се повикува на релевантни пресуди на ЕСЧП кои можат да се применат во конкретен случај со цитирање на определени ставови изразени во тие одлуки.

- 1. „Судот се раководеше и од долго воспоставена практика на ЕСЧП за разграничување помеѓу фактите и вредносните судови, според која „мора да биде направено внимателно разграничување помеѓу факти и вредносни оценки. Постоенето на фактите може да биде демонстрирано, додека, пак, вистинитоста на вредносните оценки не е подложна на докажување“ (Thorgeirson vs. Iceland – Апликација бр.5995/06) .Со цел да се процени оправдувањето на оспорена изјава, потребно е да се направи разлика меѓу фактите и вредносните судови.....“

- 2.....„Неспорно е дека, додека лицето што учествува во јавна расправа по прашање од општ интерес – како тужениот во овој случај – не треба да надмине одредени граници - особено во поглед на почитувањето на угледот и правата на другите, тој или таа има право на одреден степен на претерување, па дури и провокација или, со други зборови, да дава претерани изјави ((Mamere v. France). Исто така е неспорно дека границите на прифатливо критизирање се пошироки кога се работи за политичар или носител на јавна функција , отколку кога станува збор за приватно лице....“

- 3.....„Судот, смета дека изјавите кои во претежен дел од својата содржина се упатени кон омаловажување и директен атак на личноста на тужителот го надминуваат она што може да се толерира во расправа од јавен интерес и се надвор од рамки на прифатлива критика .,(, Сурек против Турција (Surek v. Turkey) Во оваа смисла судот цени дека и тужителот како јавна личност има право на заштита на својата чест и углед согласно закон и согласно Европската конвенција за човекови права, па легитимната цел за интервенција во слободата на изразување во овој случај е угледот и правата на тужителот.....“

- 4.....„Овој суд согласно чл.2 ст.1, а особено имајќи го во предвид ст.2 од истиот член од Законот за судови, според кој судиите во примена на правото ги заштитуваат човековите слободи и права, раководејќи се од препораките на ЕСЧП за претпазливоста на државите потписнички на Конвенцијата, при интервенцијата во слободата на изразување на тужениот го примени трослојниот тест:1. Дали интервенцијата (како „формалност“, „услов“, „ограничување“ или „казна“) е пропишано со закон; 2. Дали интервенцијата има легитимна цел, заштита на еден или повеќе од следните интереси или вредности (националната безбедност, територијалниот интегритет, јавната безбедност, спречувањето безредија или криминал, заштитата на здравјето, моралот, угледот или правата на другите, спречување обелоденување информации добиени во доверба и одржувањето на авторитетот и непристрасноста на судството); 3.Дали интервенцијата е нужно неопходна во едно демократско општество.“

Ви благодарам на вниманието